

INCEPUTUL ACTIVITĂȚII SOCIAL POLITICE A LUI ILIE CRISTEA LA BRAȘOV *

de IOAN GHIRAN

Născut la 16/28 iunie 1892 — fiu al învățătorului Gheorghe Cristea din comuna Leheceni județul Bihor — Ilie Cristea vine pentru prima oară la Brașov în anul 1910 ca elev în clasa a VIII-a al Liceului „Andrei Șaguna“, unde la sfârșitul anului școlar respectiv, în 1911, susține și examenul de maturitate¹.

După absolvirea Facultății de filozofie din Budapesta revine la Brașov în anul 1918 unde își începe cariera didactică la catedra de limba română și latină ca profesor supleant².

Stabilirea sa la Brașov, oraș de care își va lega o bună parte a vieții și activității are loc în perioada în care se pregătea înfăptuirea unuia din cele mai importante evenimente ale istoriei noastre: desăvârșirea formării statului național unitar. Ca orice intelectual patriot, Ilie Cristea înțelege că locul său este alături de luptătorii pentru unire, alături de toți aceia care vedeau în desăvârșirea formării statului național unitar, încununarea luptei de veacuri a întregului popor român.

Prima acțiune de însemnătate majoră organizată la Brașov în vederea luptei pentru unire este convocarea pentru data de 2 noiembrie a unei adunări a românilor în cadrul căreia urma să se aleagă Sfatul Național

* Comunicare la sesiunea științifică din 15 iulie 1972, organizată cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la nașterea lui Ilie Cristea.

¹ *Anuarul Liceului „Andrei Șaguna“ anul jubiliar 1924—1925* p. CVII—CVIII

² *Anuarul liceului greco-ortodox român pe anul școlar 1918—1919*, p. 14

Român din Țara Birsei și un comitet executiv al acestuia Ilie Cristea se află atât printre semnătarii actului de convocare³ cât și printre membrii Comitetului Executiv aleși de adunare alături de dr. Vasile Saftu, Tiberiu Brediceanu, Gheorghe Dima, Petru Muntean, Constantin Popoviciu, Ov. Dante Gherman și alții⁴.

În cadrul adunării se subliniază necesitatea unui organ de presă prin care locuitorii Țării Birsei să fie informați despre mersul evenimentelor politice atât de vertiginos desfășurate în toamna anului 1918 și prin care adepții unirii să-și mărturisească opinia și să mobilizeze masele populare în lupta pentru desăvîrșirea unității României.

În rezolvarea acestei chestiuni de mare însemnătate un rol îi revine și lui Ilie Cristea care, împreună cu Ov. Dante Gherman și Romulus Dragomir, primesc însărcinarea să ducă tratative pentru preluarea „Gazetei Transilvaniei” de la Arsene Vlaicu, proprietar al „Gazetei” din 1916 când, cu ajutorul lui Tisza, o cumpărase și de atunci „desfășura o activitate ostilă intereselor românești”⁵.

Tratativele neducînd la nici un rezultat se hotărăște scoaterea unui alt ziar și astfel la 9 noiembrie 1918 apare primul număr din „Glasul Ardealului”. În paginile acestui ziar, făcînd parte din colectivul de redacție, îl întîlnim frecvent pe tînărul profesor Ilie Cristea, plin de vervă, entuziasmat, aspru pînă la duritate cu dușmanii unirii, dar în toate cazurile susținîndu-și ideile cu o serioasă argumentație și o temeinică analiză a faptelor.

Cînd, după discuțiile purtate la Arad în 13—14 noiembrie între delegația guvernului maghiar și reprezentanții Consiliului Național Român Central, s-a constatat incompatibilitatea dintre cele două puncte de vedere (rămînerea Transilvaniei în cadrul statului maghiar și unirea Transilvaniei cu România), iar Oskar Jaszi conducătorul delegației maghiare încearcă să alimenteze prin presă ideea că poziția Consiliului Național Român nu ar fi expresia voinței tuturor românilor din Transilvania, cu intenția evidentă de a discredita activitatea acestuia, Ilie Cristea ia o atitudine energică în „Glasul Ardealului”. „E foarte ciudat — scrie Ilie Cristea în articolul „Zvîrcoliri neputincioase” — că dl. Iaszi vine la Arad însoțit de o suită numeroasă, tratează cu oamenii noștri două zile, i se atribuie

³ Mircea Gherman, *Evenimente brașovene din preajma unirii*, în „Astra”, nr. 6, iunie 1968

⁴ „Glasul Ardealului”, an, I, nr. 1, 9 noiembrie 1918,

⁵ Ion Nicoară „Glasul Ardealului” în *Cumidava* vol. II, 1968, p. 213.

evenimentului din partea presei maghiare o importanță capitală... și la sfârșit constată că n-a vorbit cu reprezentanții poporului românesc... Răspunsul nostru cuvenit — scrie în încheierea articolului — îl va da adunarea de la Alba-Iulia⁶.

După săvârșirea actului unirii Ilie Cristea scrie tot în „Glasul Ardealului” un emoționant articol în care exprimă nemărginita bucurie a celor care veacuri de-a rîndul au năzuit spre acest măreț eveniment din istoria poporului român. Cei 14 milioane sînt alături și răspund ca un ecou strigătului de bucurie al celor adunați la Alba Iulia... După 18 veacuri de împilare neamul românesc învie⁷.

Voci dușmănoase unirii se mai aud însă și după 1 decembrie 1918, împotriva cărora Ilie Cristea simte datoria patriotică să se ridice și să le spulbere calomniile. Articolul „Unirea” este grăitor din acest punct de vedere și în el sentimentul de dreptate și gîndirea democratică a lui Ilie Cristea apar cu și mai multă vigoare. Răspunzînd calomniei care se rețea la folosirea armatei române pentru pregătirea adunării de la Alba Iulia acesta spune: „e drept că teroarea baionetelor s-a manifestat ici-colo dar nu pentru Adunare ci împotriva ei”⁸. Cu acest prilej Ilie Cristea face o adevărată pledoarie împotriva forței brutale și a folosirii ei. „Poporul românesc reînviat niciodată nu va apela la mijloacele forței violente căci ele distrug pe cei ce le aplică. Frînturilor de popoare pe care soarta sau calculul dușmănos al foștilor stăpînitori le-a aruncat între noi nu le vom cere niciodată să se lepede de drepturile și pornirile lor firești. Soarele nostru răsare pentru toată lumea”⁹. Cînd la scurtă vreme după înfăptuirea unirii burghezia și moșierimea va încerca să tragă singură foloasele de pe urma acestui act istoric făurit prin voința întregului popor, Ilie Cristea nu-și abandonează ideile și nu părăsește condeiul. În articolul „Lupta pentru democrație” critică aspru atitudinea unor politicieni refractari la ideile noi, democratice. „Tinăra democrație românească — spune Ilie Cristea — își va face datoria. Nu se va da înfrîntă căci simte răspunderea ce o are față de neamul nostru și față de civilizația umană”¹⁰.

Evoluția vieții politice interne va infirma însă cu fiecare schimbare de guvern, cu fiecare măsură represivă împotriva maselor, cu fiecare ne-

⁶ „Glasul Ardealului”, an I, nr. 13—13 (26) XI.

⁷ *Ibidem*, nr. 19—20 XI (3. XII).

⁸ *Ibidem*, nr. 20—21 XI (4. XII)

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 41, 3 III, 1920, p. 1.

dreptate, cu fiecare lege antimuncitorească speranțele tinărului profesor Ilie Cristea, care la 26 de ani se avântase cu toate forțele sale în lupta pentru unirea de la 1 decembrie.

Atitudinea sa dîră și hotărîtă, perseverența cu care a luptat pentru înfăptuirea acestei aspirații a întregului popor ni-l înfățișează încă de la începutul activității sale ca un intelectual cu vederi înaintate democratice, rațiunii și a ideilor de dreptate socială. Pătruns de adevărul că locul unui adevărat intelectual este alături de poporul său pentru propășirea căruia nu trebuie să precupețească nici un efort, Ilie Cristea se va apropia tot mai mult de mișcarea muncitorească identificîndu-se în scurtă vreme cu militantul comunist curajos și neobosit, gata să înfrunte primejdiile și închisoarea pentru dreptatea cauzei sale.

În anuarele Liceului „Andrei Șaguna” în care se menționează și activitatea literară, culturală și extraordinară a profesorilor liceului aflăm despre Ilie Cristea că în anii 1920—1921 este „Secretarul Asociației funcționarilor publici secția Brașov”¹¹, iar în 1922—23 președinte al „Asociației profesorilor secundari” secția Brașov¹².

Desfășurîndu-și activitatea în școală, în mijlocul funcționarilor publici și a corpului didactic din învățămîntul secundar brașovean, era firesc să cunoască în primul rînd nevoile, preocupările și aspirațiile acestora. Le-a cunoscut și prin condeii săi, i-a făcut și pe alții să le cunoască.

Se știe că la Brașov cu data de 1 Mai 1921, apare „Dreptatea”, ziar din Țara Bîrsei al Partidului Socialist în paginile căruia fruntași ai mișcării muncitorești au desfășurat o susținută campanie pentru demascarea nedreptăților sociale și pentru crearea Partidului Comunist Român. Printre aceștia îl întîlnim și pe Ilie Cristea care, încă din primul număr se manifestă ca adept al unei mișcări active și organizate împotriva exploatareitorilor. Analizînd mentalitatea funcționarului în societatea capitalistă, Ilie Cristea remarcă aspirațiile acestuia spre clasa burgheză simțindu-se „degradat dacă-l compari cu un muncitor” și arăta în continuare cauza unei astfel de mentalități. „Numai clasele exploataatoare au reușit să sugereze funcționarului o ideologie ciudată, să-l separe de muncitorul manual, să-l asmuțe cu succes împotriva acestuia și dezbinați apoi, să-i stăpînească pe amîndoi”¹³.

¹¹ Anuarul Liceului „Andrei Șaguna”, anul școlar 1921—21 p. 13.

¹² *Ibidem*, anul școlar 1922—23 p. 38.

¹³ „Dreptatea”, Brașov, an I, nr. 1, 1 mai 1921, p. 3

Pornind de la aceste aprecieri Ilie Cristea condamnă atitudinea de supunere față de exploatare arătând că „Pentru cîștigarea celor mai elementare drepturi muncitorii de pămînt au trebuit să pună mina pe topor iar cei de fabrică să zugrăvească pe străzile orașelor spectrul foamei... Pentru cucerirea drepturilor lor, funcționarii vor trebui mai întîi să-și refacă mentalitatea. Altfel vor umbla mult și bine pe la icoane”¹⁴.

În paginile aceluiași ziar, „Dreptatea” — în care congresul din 8 mai 1921, de creare a P.C.R. este așteptat cu speranțe și salutat cu entuziasm de întregul proletariat cînd autoritățile intervin cu brutalitate și-i arestează pe congresiști Ilie Cristea scrie articolul „Arestarea socialiștilor” în care își exprimă indignarea față de gestul guvernatorului de „o ieftină voinicie”¹⁵.

Articolele menționate mai sus nu sînt semnate dar aparțin cu siguranță lui Ilie Cristea, pentru că ele împreună cu altele publicate în perioada 1921—1924, în „Gazeta Transilvaniei” și „Semănătorul” constituie capetele de acuzare aduse profesorului Ilie Cristea de către consiliul arhiepiscopal din Sibiu¹⁶.

Deși decizia de acuzare este dată în 1928, ea se referă la perioada de început a activității sociale și politice desfășurată de Ilie Cristea la Brașov.

Iată acuzațiile ce i se aduc :

1) „Pentru că numitul profesor în ziarul „Dreptatea” din Brașov, anul 1 nr. 1/1921 în articolul „Mișcarea funcționarilor” și în ziarul „Gazeta Transilvaniei” din Brașov nr. 153/1923, în articolul „Mișcarea Corpului Didactic” a pledat pentru principiul ca funcționarii să-și capete drepturile „prin fapte și cu sila”, iar membrii corpului didactic „prin grevă și dimisie”.

2) Pentru-că în ziarul „Dreptatea” din Brașov, an I nr. 4/1921 în articolul intitulat „Arestarea Socialiștilor” precum și în revista „Semănătorul” din Brașov nr. 1 și 2/1924, în articolul „Ce se petrece în Rusia?” a propagat comunismul, desființarea proprietății particulare, indicînd ca mijloc pentru ajungerea la ele revoluția.

3) Pentru-că în revista „Semănătorul” din Brașov nr. 1—2/1924 în articolul intitulat „Improprietărirea Bisericii” a pledat ca biserica și preoțimea noastră să nu mai primească pămînt din reforma agrară. Iar pe preoții noștri i-a calificat cu epitetul de „domni” și „Popime”.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, an I, nr. 4, 22 mai p. 1.

¹⁶ Decizia nr. 2217/1928 a Consiliului Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba

4) Pentru că în revista „Semănătorul“ din Braşov nr. 4/1924, în articolul intitulat „Biruinţa Creştinismului“ a explica religia creştină în așa fel, încît se deduce din explicare că autorul articolului este adept al liber cugetătorilor.

5) Pentru că din spusele martorilor ascultați precum și din rapoartele Direcțiunii liceului „e cam liber la gură și de multe ori chiar prea vehement“ în relațiile cu colegii săi.

6) Că lipsește adeseori de la biserică. Pentru toate acestea Consiliul Arhiepiscopal de Alba Iulia și Sibiu a decis punerea numelui profesor Ilie Cristea sub acuză disciplinară¹⁷.

Dacă ar fi să ne oprim și numai asupra acestor acuzații considerate delict disciplinare și ar fi de ajuns pentru a vedea încă de la începutul activității lui Ilie Cristea activitatea unui luptător împotriva exploatarei, pentru cucerirea pe cale revoluționară a drepturilor celor exploatați, pentru libertate, împotriva misticismului și obscurantismului.

Concepțiile sale antireligioase pe care nu și le ascundea așa cum nu ascundea nici faptul că este un agitator¹⁸ pentru drepturile celor asupriți, l-au pus în conflict cu autoritățile bisericești încă din primii ani ai venirii la Braşov. În septembrie 1921, publică în „Gazeta Transilvaniei“¹⁹ un articol intitulat: „Un portret, N. Sulică“, în care, cu exemple concrete îl înfățișează pe fostul profesor N. Sulică (la data respectivă dat afară din învățămînt) — în toată urîtenia caracterului său ca om și ca dascăl. (În aceasta a doua ipostază Ilie Cristea îl cunoscuse fiindu-i elev în cl. VIII-a anul școlar 1910—1911). Întrucît protopopul braşovean N. Stinghe inițial se declară de acord cu înlăturarea lui N. Sulică din școală, iar în cele din urmă îl ia apărarea, Ilie Cristea pe bună dreptate îi reproșează protopopului poltroneria și duplicitatea morală.

Consecința a fost că în mai puțin de două luni, ca urmare a unei reclamații înaintate de Nicolae Stinghe²⁰ direcțiunea Liceului „Andrei Șaguna“ primește două adrese prin care Mitropolia din Sibiu cere un raport asupra profesorului Ilie Cristea. La cea de a doua adresă se precizează că: „...ordinul nostru este clar și categoric“²¹.

Iulia și Sibiu de punere sub acuză disciplinară a profesorului Ilie Cristea de la liceul Andrei Șaguna din Braşov. Arhiva personală a dr. Marcel Cristea București.

¹⁷ Idem. Decizia argumentează fiecare punct de acuzare cu citate din articolele la care se referă.

¹⁸ „Gazeta Transilvaniei“ 9 decembrie 1923, p. 3.

¹⁹ *Ibidem*, 11 septembrie 1921, p. 2.

²⁰ Arhivele Mitropoliei ortodoxe române Sibiu, dosar III 225/1922.

²¹ Arhivele Statului Braşov, fond A. Șaguna, dosar 131/1921.

Directorul liceului I. Blaga este nevoit în cele din urmă să trimită raportul cerut în care făcînd unele aprecieri asupra situației create îl prezintă și pe Ilie Cristea cu însușirile și preocupările sale.

„Ilie Cristea e un profesor bun și capabil, inteligent, clar și face bun spor în școală. Are interes și dragoste pentru elevii săi și pentru multe din problemele școlii. Fondul caracterului său e bun, fără de impulsii de răutate omenească. Are însă o fire prin care ușor vine în conflict cu semenii săi: e prea deschis, prea spune tot ce are pe inimă și în minte; nu știe păstra nici o indiscreție și n-are nici un dram de prefăcătorie în suflet; e foarte bun teoretician cu principii idealiste socialiste, democratice fără să vadă bine din cauza acestora realitatea pe care o prea desconsideră... suferă cum se zice într-o piesă teatrală de febra onestității și a moralei. . . În cugetările și discuțiile sale e foarte liberal și rațional. De aceea nu se împacă cu multe abstracțiuni și forme de-ale vieții. Nu știu întrucît este necredincios și ne religios. În anul trecut a absentat la 12 serbări ținute cu elevii în biserică. Tot în anul trecut am auzit că publică la un ziar socialist din localitate. . . Cristea n-are obiceiul să mintă ori să se prefacă ²².

Iată o referință căruia ținînd cont de împrejurările în care a fost dată și de semnătura celui care a redactat-o sîntem obligați să-i dăm crezare și care astăzi ne face să admirăm la Ilie Cristea curajul în lupta contra nedreptății societății în mijlocul căreia trăia și în care a fi onest, a nu vedea cu ochi buna exploatarea, a fi rațional a nu avea nici un dram de prefăcătorie în suflet însemna a avea tot atîtea grave defecte.

Fără să intrăm în detaliile acestui conflict izvorît din modul de a vedea și înțelege diferit realitățile sociale ale vremii, menționăm doar că el nu se va încheia cu această cercetare disciplinară și că va continua cu deschiderea unui proces de calomnie prin presă împotriva lui Ilie Cristea în anul 1923²³ și mai tîrziu în 1928 cu cele 6 capete de acuzare despre care s-a vorbit mai sus. Nu se va încheia pentru că Ilie Cristea va continua mai energic și mai vehement activitatea sa de demascare a nedreptăților societății capitaliste iar autoritățile nu-i vor ierta niciodată îndrăzneala de a le înfrunta.

Printre preocupările lui Ilie Cristea, în perioada la care ne referim, trebuie menționată și activitatea pe care o desfășoară ca președinte al

²² *Ibidem.*

²³ Arhivele Statului Brașov, fond Parchetul Brașov, dosar 438/1923.

„Societății de lectură a elevilor“ a cărei orientare în privința tematicii abordate este de asemenea semnificativă („Crimpee din revoluția rusească“, „Cîteva din caracteristicile marelui industrie moderne“ etc.)²⁴.

Ilie Cristea este frecvent întâlnit și în sălile publice în care susține numeroase conferințe, adesea cu problematică socială. Remarcabilă este activitatea pe care o desfășoară în cadrul Universității populare din Brașov înființată în toamna anului 1919²⁵, cu scopul de a răspîndi o cultură românească în ținutul Brașovului²⁶ și în cadrul căreia Ilie Cristea conduce mai mulți ani cursul de „Istoria literaturii române“²⁷.

Prezent în permanență în mijlocul vieții atît de agitată din perioada avîntului revoluționar, prin tot ce a făcut în acești ani Ilie Cristea pornea cu pași hotărîți într-o luptă grea și plină de riscuri.

În 1967 cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la nașterea lui Ilie Cristea, Teodor Teodorescu Braniște făcea următoarea apreciere: „Au fost mulți, foarte mulți care — pătrunzîndu-se de un adevăr — și-au sacrificat liniștea, libertatea și foarte adesea viața pentru triumful ideilor și credințelor lor. Profesorul și publicistul comunist Ilie Cristea, a fost unul dintre aceștia“²⁸. Și, am putea spune noi astăzi, încă de la începutul activității sale.

²⁴ Anuarul Liceului „Andrei Șaguna“, anul școlar 1918—1919, p. 70.

²⁵ „Gazeta Transilvaniei“, 14 noiembrie 1920, p. 1.

²⁶ „Gazeta Transilvaniei“, 21 noiembrie 1921, p. 1.

²⁷ „Gazeta Transilvaniei“, 10 februarie 1920, p. 3.

²⁸ Revista „Astra“, Brașov, nr. 6, iunie 1967.

DIE ANFÄNGE DER SOZIAL-POLITISCHEN TÄTIGKEIT ILIE CRISTEA IN BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Professor Ilie Cristea liess sich im Jahre 1918 in Brașov (Kronstadt) nieder und begann seine hiesige Tätigkeit in einer Zeit heftiger sozialer und politischer Bewegungen. Als Intellektueller mit fortschrittlichen Ansichten wirkte er in den ersten Reihen des Kampfes für die Vollendung des einheitlichen rumänischen Nationalstaates. In Brașov (Kronstadt) wurde dieser Kampf mit besonderer Energie geführt und gefördert.

In den ersten Jahren entfaltete Ilie Cristea eine rege Tätigkeit zur Entlarvung der sozialen Ungerechtigkeiten innerhalb der kapitalistischen Gesellschaftsordnung, und kämpfte für eine Gesellschaft, in der es keine Ausbeutung des Menschen durch den Menschen mehr gibt.

Sein mutiger Kampf führte zu zahlreichen Verfolgungen seitens der Behörden, denen er jedoch mutig Widerstand leistete. So zeigte er sich schon am Beginn seiner Tätigkeit als der spätere kommunistische Kämpfer, der Freiheit und Leben für den Sieg des Sozialismus in Rumänien einsetzte.

